

Список літератури

1. Арутюнова Н. Д. Язык и мир человека / Н. Д. Арутюнова. – М. : Яз. рус. культуры, 1998. – XV, 895 с.
2. Швачко С. О. Еволюційні віхи квантитативних слів (семантична девіація англійських числівників) / С. О. Швачко // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. – Чернівці : ЧНУ, 2009. – Вип. 441–443: Германська філологія. – С. 295–299.
3. Шмелев А. Д. Определенность/неопределенность в аспекте теории референции / А. Д. Шмелев // Теория функциональной грамматики. Субъектность. Объектность. Коммуникативная перспектива высказывания. Определенность/Неопределенность. – СПб. : Наука, 1992. – С. 266–278.
4. Hudson R. Language Networks : The New Word Grammar / R. Hudson. – Oxford : Oxford university press, 2007. – 275 p.
5. Lyons C. Definiteness / C. Lyons. – Cambridge : Cambridge university press, 1999. – 380 p.
6. Doreen Wise. [Electronic resource] – Access mode : <http://www.dailymail.co.uk/femail/article-1220981/Doreen-Wise-There-marriage-Ernie-irritating-grumpy-ego-centric-Eric.html>.
7. What two things must happen for work to be done. [Electronic resource] – Access mode : http://wiki.answers.com/Q/What_two_things_must_happen_for_work_to_be_done.

О.Ю. Андрушенко (Житомир)

ПОРЯДОК СЛІВ ЯК ЗАСІБ МАРКУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ СТРУКТУРИ ДАВНЬОАНГЛІЙСЬКОГО ПРОСТОГО РЕЧЕННЯ

Висвітлені головні положення сучасної теорії інформаційної структури речення, проаналізовані переваги новітнього інтерпретативного підходу, досліджений взаємозв'язок порядку слів та ІСП в давньоанглійських писемних пам'ятках.

Ключові слова: інформаційна структура речення, порядок слів, стара/нова інформація, топик, комент, фокус, фон.

Освещены основные положения современной теории информационной структуры предложения, проанализированы преимущества новейшего интерпретативного подхода, исследована взаимосвязь порядка слов и ИСП в древнеанглийских письменных памятниках.

Ключевые слова: информационная структура предложения, порядок слов, старая/новая информация, топик, комент, фокус, фон.

The article highlights the main principles of modern theory of information structure of a sentence, advantages of new interpretative approach and investigates the interrelation of sentence IS and its word order in Old English written records.

Key words: information structure of a sentence, word order, old/new information, topic, comment, focus, background.

Порядок слів тісно пов'язаний із природною логікою мислення людини, тому постійно перебуває у фокусі уваги лінгвістів різних шкіл та напрямів. У сучасній генеративній парадигмі він є одним із чинників трансформацій, принципів і параметрів уродженої бази мовних знань [2].

Новітні студії в царині теорії інформаційної структури речення (ІСП) пропонують вивчати порядок слів як засіб маркування її компонентів [10; 11]. Саме цей підхід викликає посилений інтерес науковців, оскільки, крім суто лінгвістичного аспекту, сприяє виконанню завдань прикладного характеру, пов'язаних із розпізнаванням тексту, синтезом мовлення, моделюванням мовних систем тощо. Серед останніх розробок відзначимо праці американських та європейських вчених [6; 10], в яких досліджено вплив ІСП на формування різних моделей порядку слів у низці сучасних мов. Однак вивченню цих питань в історичній площині, зокрема в давньоанглійській мові, не приділялося належної уваги. **Мета** нашого дослідження – виявити та проаналізувати зв'язок інформаційної структури зі становленням окремих типів порядку слів у давньоанглійському простому реченні.

Згідно з Дж. Грінбергом, логічно можливе існування шести типів порядку слів у реченні: SVO, SOV, VSO, VOS, OSV, OVS [3]. Відомо, що протоіндоєвропейська мова-основа належала до OV типу. Цей порядок слів успадкований давніми германськими мовами, зокрема дієслово у фінальній позиції виявлено у найдавніших рунічних написах старшого футарку та в готській мові [1]. Водночас імперативам і поєднаним клаузам більш властивий порядок слів із дієсловом у першій позиції (VSO). Як зазначає Сміт, очевидно, ці моделі згодом були доповнені третьою –

V2, що є германською інновацією [1, с. 45]. Відомо, що давньоанглійська мова змінила основний тип порядку слів із дієсловом у фінальній позиції, на модель VO [7, с. 41]. А. Крок та А. Тейлор [6] причиною цих змін вважають існування в пізньодавньоанглійській мові (X ст.) конкурування двох граматики (граматики OV та VO – гіпотеза подвійної бази) внаслідок мовних контактів між англосаксами (базовий порядок слів OV) та скандинавами (домінуюча модель порядку слів VO). Досить поширена частиномовна гіпотеза. Так, аналіз давньоанглійських творів різних історичних періодів свідчить, що базовий порядок слів у простому реченні залежить від того, якими частинами мови виступають суб'єкт і об'єкт. За даними Saitz, у пам'ятках IX ст. порядок розташування суб'єкта і об'єкта, виражених іменниками, такий: SVO – 49 %, SOV – 31 %, VSO – 12 %. До XII ст. кількість речень із порядком слів SVO збільшується до 72 %, SOV та VSO становлять 16 % та 6 % відповідно. У випадку, коли об'єкт виражений займенником, порядок SOV складає 47 % серед усіх речень, у пам'ятках IX ст. прикладів порядку слів SVO не зафіксовано. Якщо суб'єкт виражений займенником, а об'єкт іменником, порядок розміщення конститuentів речення в IX ст. такий: SVO – 33 %, SOV – 60 %; у X ст.: SVO – 55 %, SOV 33 %. У творах XI ст. 55 % декларативних простих речень належать до типу SVO, 25 % – VSO, 11 % – SOV. Частка інших моделей (OSV, OVS та VOS) у давньоанглійській мові незначна й варіює від 6 до 9 відсотків [1, с. 47–50].

Сучасна теорія інформаційної структури речення стверджує, що порядок розташування його елементів пов'язаний, насамперед, із процесом пакування інформації в дискурсі. Зокрема, новітній інтерпретативний підхід, який спирається на Програму мінімалізму Н. Хомського, розглядає порядок слів як одну зі стратегій маркування окремих компонентів ICP у тексті [2].

Згідно з концепцією Л. Ріцці [9], компоненти інформаційної структури речення пов'язані між собою формулою [ForceP[TopP[FocP[FinP[TP...]]]]], де ForceP (силова фраза) встановлює відношення речення до контексту, включаючи інформацію про тип речення; TopP (топик) презентує стару інформацію в контексті; FocP (фокус) експлікує нову інформацію; FinP (фінітна група) містить такі елементи, як час, спосіб, стан тощо.

Інтерпретативний підхід передбачає виявлення та аналіз компонентів інформаційної структури за такими критеріями: а) стара : : нова інформація; б) топик : : комент; в) фокус : : фон. Аналіз структурування дискурсу за критерієм „старої/нової” інформації Прінс [8] пропонує здійснювати з урахуванням таксономії „передбаченої обізнаності”: викликана > невикористана > передбачувана > така, що містить передбачуване > нова фіксована > абсолютно нова. Відповідно, інформацію у висловленні можна подати у вигляді таксономії двох взаємопов'язаних відмінностей (табл. 1).

Таблиця 1

Різновиди інформації у висловленні

Інформація	Відома для слухача	Нова для слухача
Відома для дискурсу	викликана	(не зустрічається)
Нова для дискурсу	невикористана	абсолютно нова

Як видно з табл. 1, головними факторами, що визначають структурування інформації, є її статус у дискурсі, а також особливості сприйняття слухачем.

Топик розглядаємо у прагматичному аспекті, тобто це та „сутність”, про яку йде мова в реченні, а інші його компоненти лише додають інформації до цієї сутності (комент) [11, с. 5]. Топик корелює зі старою інформацією та реалізується „передбачуваними” синтаксичними засобами: зазвичай – це суб'єкт речення [11, с. 6]. Фокус належить до семантичних феноменів і експлікує найбільш значущу інформацію, тоді як усі інші компоненти складають його фон [2]. При проведенні аналізу, розрізняємо такі різновиди фокусу: а) презентаційний – нова інформація для речення; б) контрастний – протиставлення двох сутностей речення; в) верум фокус – асоціюється з коректуванням поняття істинності переконань мовця або слухача [4].

Методика нашого дослідження полягає у встановленні інформаційних характеристик (стара/нова, топик/комент, фокус/фон) окремих компонентів речення в залежності від типу порядку слів, що їх маркує. Використовуючи матрицю Прінс та графічне відображення формули Ріцці, нами виявлено зв'язок між певним типом порядку слів у реченні та різними моделями структурування поданої в ньому інформації. Матеріалом дослідження слугували уривки, виокремлені із твору X ст. *Alfric's Lives of Saints* (123 простих речення). Поширеним порядком слів, що зустрічається в простому реченні, є SVO – 54 %. Напр.:

(1) *Des bisceop worhta fæla wundra þuruh god (28/63) – this bishop wrought many miracles by God's help.*

У реченнях із цим порядком слів пакування інформації відбувається за такою моделлю: інформація стара для дискурсу + V + інформація нова для дискурсу, а їх інформаційну структуру графічно можна зобразити так (див. рис. 1).

Таким чином, для цього типу порядку слів топік і стара інформація для дискурсу, а також презентаційний фокус та нова інформація збігаються.

Порядок слів SOV має дещо нижчу частотність вживання – 37 %. Як показує наш аналіз, інформація зліва від дієслова стара як для дискурсу, так і для слухача. Пакування інформації в реченні (2) виглядає так: інформація стара для дискурсу + інформація стара для дискурсу + V, причому спочатку йде інформація, що раніше зустрічалася в дискурсі (викликана), а потім уже невикористана або передбачувана. Напр.:

(2) *And hyre hired-cnihtas hi eadmodlice cyston (249/40) – and her household-servants humbly kissed her.*

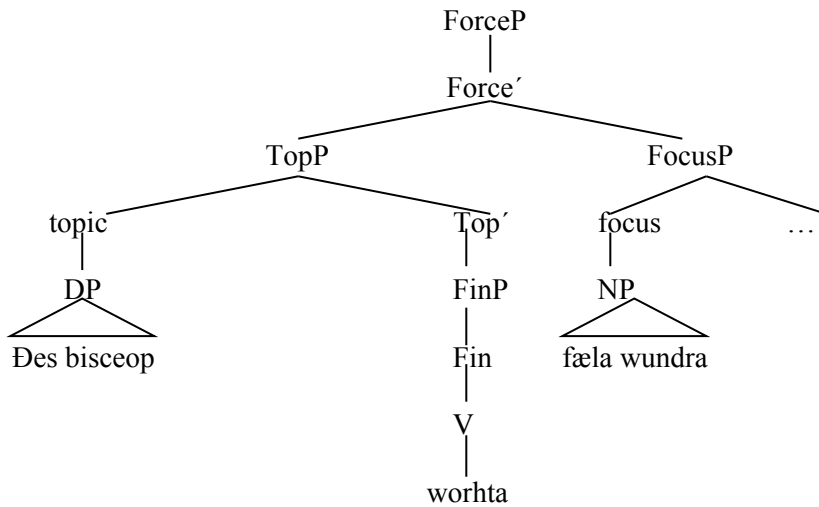

Рис. 1. Інформаційна структура простого SVO-речення

Графічно ICP, маркована цим порядком слів, має такий вигляд (рис. 2):

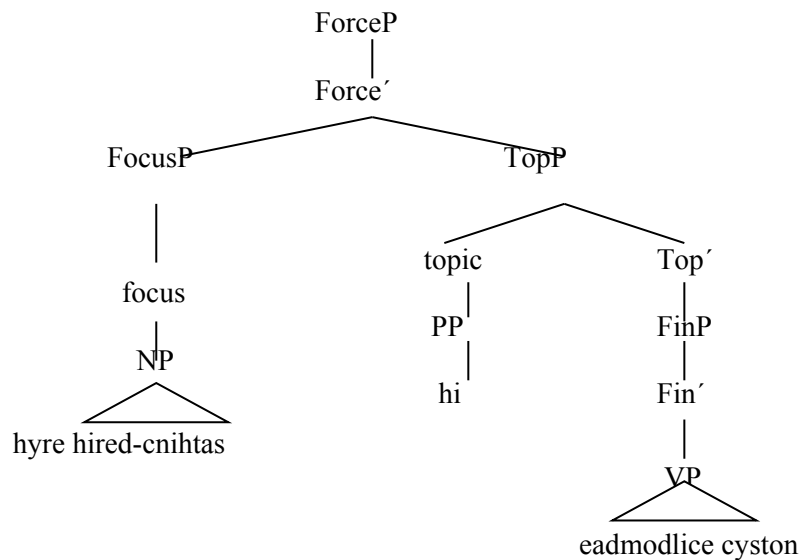

Рис. 2. Інформаційна структура простого SOV-речення

У наведеному прикладі спочатку йде презентаційний фокус (*hyre hired-cnihtas* – її челядь), а потім топік (*hi* – її (Євгенію), з метою наголосити на зміні діяльності в дискурсі. Спочатку мовиться про те, що головну героїню Євгенію ніхто не міг впізнати під час судового засідання,

проте коли вона назвалася своїм ім'ям, її батько та брати упізнали її, а слуги підійшли, щоб поцілувати її.

Менш поширеними порядками слів є OVS (4 %) та VSO (5 %). З позиції інформаційної структури порядок слів OVS маркує наступне її пакування в реченні: стара інформація + V + стара інформація (рис. 3). Напр.:

(3) *Das fif andgitu gewissed seo sawul to hire wyllan* (22/200). – *The Soul directeth these five senses according to its will.*

Зазвичай, речення з такою структурою починається з нового абзацу, отже, відбувається зв'язність дискурсу. У попередньому абзаці мовець зазначає роль душі в тому, що вона управляє п'ятьма чуттями, котрі автор перераховує. Отже, *Das fif andgitu* (*these five senses*) зазначається на початку речення як інформація, про яку щойно йшла мова в дискурсі; далі по оповіді подана інформація, яка зазначалася раніше (*seo sawul* – душа). Такий порядок слів також властивий за відсутності фокусу речення та при наявності двох топіків (*Das fif andgitu* – ці п'ять відчуттів і *seo sawul* – душа).

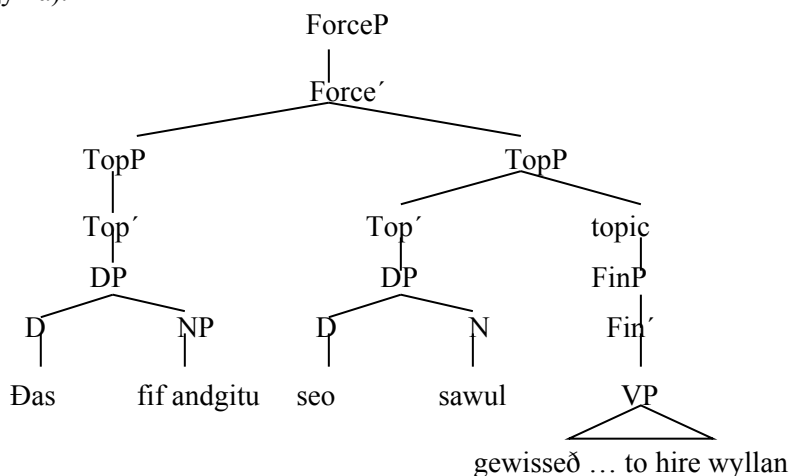

Рис. 3. Інформаційна структура простого OVS-речення

Порядок слів VSO у простому реченні зазвичай зустрічається після адverbів *ba/ponne*, що перекладаються як „потім”. На думку А. ван Кеменаде та Б. Лос, *ba/ponne* виступають при цьому антицидентом і слугують для зв'язку з попереднім дискурсом [5]. Порядок слів VSO застосовують, коли вважають за потрібне наголосити на зміні діяльності як суб'єкта, так і об'єкта дії, напр.: „вони спитали його – він відповів їм”. При цьому має місце верум фокус, а суб'єкт і об'єкт виступають топіком. У реченні такого типу дієслово представляє інформацію „викликану”, тоді як суб'єкт і об'єкт відображають інформацію „передбачувану”, тому порядок розташування елементів зміщується на користь дієслова в ініціальній позиції. Напр.:

(4) *ba become hyre on hand þæs halgan apostoles lar paules ...* (24/26). – *Then came into her hands the holy apostle's doctrine.*

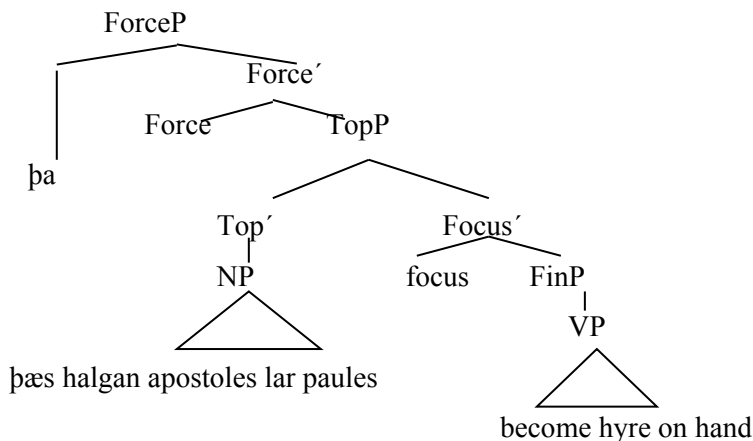

Рис. 4. Інформаційна структура простого VSO-речення

Висновки. Серед численних гіпотез щодо становлення та розвитку різних типів порядку слів особливе місце належить новітньому інтерпретативному підходу, який розвинувся в царині сучасної теорії інформаційної структури речення: порядок слів є мовним засобом маркування компонентів цієї структури, а вибір того чи іншого типу порядку слів пов'язаний із певними моделями пакування інформації у реченні та дискурсі. Звернувшись до історичних витоків цього мовного явища, нами досліджено окремі типи порядку слів у давньоанглійському простому реченні й виявлено таке:

1. Існує прямий зв'язок між певним типом порядку слів у давньоанглійському простому реченні та моделлю його інформаційної структури.

2. Порядок слів маркує окремі компоненти ICP, що дозволяє визначити їх інформаційні характеристики.

3. Зміни у базовому порядку слів відбулися завдяки переходу до іншої моделі інформаційної структури речення, яка стала домінуючою.

У подальших розвідках вважаємо за доцільне дослідити зв'язок порядку слів з інформаційною структурою інших типів речень у давньоанглійській мові.

Список літератури

1. Bean M. The Development of Word Order Patterns in Old English / Bean M. – Beckenham : Croom Helm Ltd, 1983. – 150 p.
2. Chomsky N. The Minimalist Program / Chomsky N. – Cambridge, Mass. : MIT Press, 1995. – 420 p.
3. Greenberg J. Language Universals / Greenberg J. – Berlin : Walter de Gruyter, 2005. – 89 p.
4. Höhle T. Über Verum-Fokus im Deutschen / Höhle T. // Informationsstruktur und Grammatik. – Opladen : Westdeutscher Verlag, 1992. – S. 112–141.
5. Kemenade A. The Handbook of the History of English / Kemenade A., Los B. – Oxford : Blackwell Publ. Ltd., 2009. – 269 p.
6. Kroch A. Verb Movement in Old and Middle English: Dialect Variation and Language Contact [Electronic resource] / Kroch A., Taylor A. – Working Papers in Linguistics. – Philadelphia : UPenn University, 1993. – Access mode : ftp://babel.ling.upenn.edu/papers/faculty/tony_kroch/papers/omev2.pdf.
7. Pfenninger S. Grammaticalization Paths of Old English and Old High German Existential Constructions / Pfenninger S. – Bern : Peter Lang, 2009. – 369 p.
8. Prince E.F. The ZPG Letter: Subjects, Definiteness, and Information Status / Prince E.F. // Discourse Description. Diverse Linguistic Analyses of a Fund Raising Text. – Amsterdam ; Philadelphia : John Benjamins Publ. Company, 1992. – P. 295–325.
9. Rizzi L. The Fine Structure of the Left Periphery / Rizzi L. // Elements of Grammar. – Dordrecht : Kluwer, 1997. – P. 281–337.
10. Schwabe K. On Information Structure, Meaning and Form / Schwabe K., Winkler S. – Amsterdam ; Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 2007. – 350 p.
11. Speyer A. Topicalization and Stress Clash Avoidance in the History of English / Speyer A. – Berlin : Walter de Gruyter, 2010. – 286 p.

О.В. Арделян (Кіровоград)

ВЛАСНІ ІМЕНА В ЛІНГВІСТИЧНОМУ АСПЕКТІ НОМІНАЦІЇ

Проаналізовано проблему семантики власного імені в лінгвістичному аспекті номінації. Розглянуто віднесеність мовленнєвих одиниць до позначених ними об'єктів дійсності. Визнано, що власні імена є віддзеркаленням суспільних та культурних процесів в мовній картині світу, у здійсненні ефективного міжмовного спілкування. Сучасні модально-логічні концепції референції дають можливість більш адекватно описати семантику власного імені.

Ключові слова: *власна назва, мовна картина світу, семантика власного імені, лінгвістичний аспект номінації.*

Осуществлен анализ проблемы семантического значения имени собственного в лингвистическом аспекте номинации. Рассмотрена отнесенность речевых единиц к означаемым ими объектам действительности. Определено, что имена собственные являются отражением общественных и культурных процессов в языковой картине мира, в совершении эффективного межъязыкового общения. Современные